

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.43

Башнянин Г.І.,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Львівський торговельно-економічний університет

Буряк П.Ю.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних наук,
*Національна академія сухопутних військ України
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Городиський Т.І.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Дрогобицький державний університет імені Івана Франка

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЇЇ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Башнянин Г.І., Буряк П.Ю., Городиський Т.І. Капіталізація економічних систем та її ефективність. У статті досліджено вплив капіталізації на квазікапіталізовані, власне капіталізовані та гіперкапіталізовані економічні системи. Розглянуто передумови виникнення криміналізаційних економічних систем та їх наслідки для економічного розвитку суспільства. Обґрунтовано необхідність заміни посиленої капіталізації господарських систем на їх декапіталізацію в разі зростання негативних ефектів капіталізації з плином часу і наявності змін у масовій економічній свідомості. Зроблено висновок про те, що капіталізовані системи по-різному реагують на їх подальшу капіталізацію залежно від ступеня їх вихідної капіталізації.

Ключові слова: капіталізація, економічні системи, криміналізаційний ефект, декапіталізація, економічна свідомість, економічна ефективність.

Башнянин Г.И., Буряк П.Ю., Городиский Т.И. Капитализация экономических систем и ее эффективность. В статье исследовано влияние капитализации на квазикапитализированные, собственно капитализированные и гиперкапитализированные экономические системы. Рассмотрены предпосылки возникновения криминализированных экономических систем и их последствия для экономического развития общества. Обоснована необходимость замены усиленной капитализации хозяйственных систем на их декапитализацию в случае роста негативных эффектов капитализации с течением времени и наличия изменений в массовом экономическом сознании. Сделан вывод о том, что капитализированные системы по-разному реагируют на их последующую капитализацию в зависимости от степени их исходной капитализации.

Ключевые слова: капитализация, экономические системы, криминализационный эффект, декапитализация, экономическое сознание, экономическая эффективность.

Bashnyanin G.I., Buryak P.Yu., Gorodys'kiy T.I. Capitalization of the economic systems and its efficiency. The article examines the impact of capitalization on quasi-capitalized, namely capitalized and hyper-capitalized economic systems. The preconditions of criminal economic systems and their consequences for the economic development of society have been considered. The necessity of replacing enhanced capitalization of economic systems on their decapitalization has been proved in case of the capitalization negative effects growth over time and changes in the mass economic consciousness. A conclusion is done that the capitalized systems variously react on their subsequent capitalization depending on a degree them initial capitalization.

Key words: capitalization, economic systems, criminal effect, decapitalization, economic consciousness, economic efficiency.

Постановка проблеми. Становлення ринкової економіки супроводжується поширенням капіталізаційних процесів у суспільстві, тобто розширенням приватного сектору економіки або інвестуванням чистого (чи валового)

грошового доходу в певну економічну діяльність. Внаслідок цього в економіці будь-якого типу (особливо в перехідних економіках) формуються двоякі капіталістичні системи, а саме власне капіталістичні системи

(чисті капіталістичні); капіталізовані системи, в яких приватна власність поєднується з державною. Нинішній етап ринкового реформування вітчизняної економіки характеризується пануванням квазікапіталізованих і помірно капіталізованих систем, що зумовлює актуальність дослідження ефективності капіталізації капіталізованих економічних систем перехідного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективності капіталізації гіпокапіталізованих економічних систем приділено значну увагу в працях Г.І. Башнянина, М.І. Долішнього, В.Ф. Горячук, Я.В. Кульчицького, В.С. Загорського, Є.М. Рехлецького, Ю.І. Турянського, Н.Я. Юрківа та інших науковців.

Сутність капіталізації економічних систем досліджено в працях Г.І. Башнянина, М.І. Долішнього, В.Ф. Горячук та інших вчених.

Питаннями ефективності економічних систем займалися такі вчені, як, зокрема, Я.В. Кульчицький, В.С. Загорський, Є.М. Рехлецький, Ю.І. Турянський, Н.Я. Юрків.

Однак капіталізаційні процеси економісти досліджували переважно в контексті становлення, розвитку капіталістичних економічних систем змішаного та чистого типу. Тому сьогодні недостатньо вивченими залишаються проблеми капіталізаційної ефективності капіталізованих господарських систем перехідного типу. Усе це свідчить про актуальність теми, отже, зумовило вибір напрямку дослідження в науковому та практичному аспектах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження на загальноконцептуальному рівні впливу капіталізаційних процесів на власне капіталізовані (помірно чи значно) системи перехідного типу з урахуванням фактору часу та масштабів капіталізації.

Виклад основного матеріалу. Одним із функціональних типів капіталізованих економічних систем у перехідній економіці є так звані квазікапіталізовані (напівкапіталізовані, напівсоціалістичні, квазісоціалістичні) економічні системи. Ці економічні системи менш чутливі до зміни рівня капіталізації. Навіть сьогодні значна капіталізація вже не спричиняє такого значного підвищення рівня економічної ефективності їх функціонування як незначно капіталізованих економічних систем (рис. 1). Економічна ефективність подальшої капіталізації таких систем ще значна, але вже не гіперзначна. Це вказує на те, що їх капіталізацію слід проводити значно обережніше.

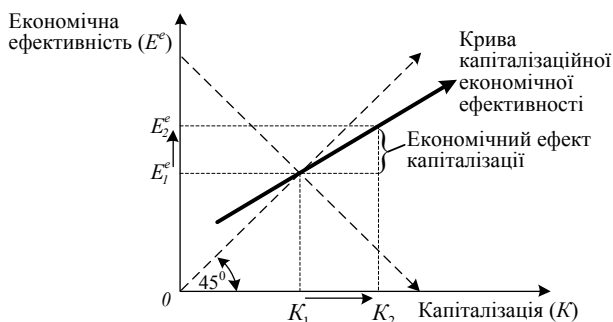

Рис. 1. Економічний ефект капіталізації квазікапіталізованих економічних систем в короткотривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерел [1; 5]

Ще одним функціональним типом капіталізованих економічних систем є власне капіталізовані системи (значно капіталізовані, але ще не надмірно капіталізовані). У цих системах економічна результативність капіталізації нульова або близька до нульової. Тобто подальша капіталізація таких систем майже не приводить до формування позитивних економічних наслідків, хоча ще не сприяє формуванню негативних (рис. 2).

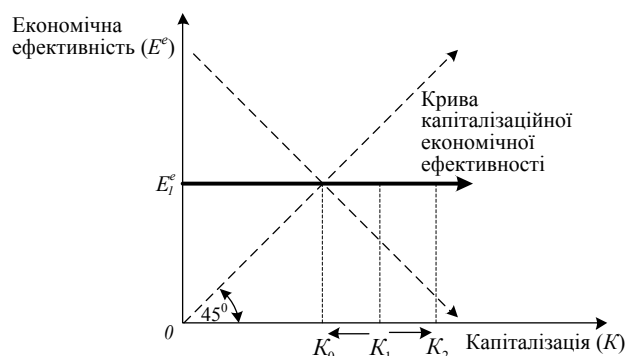

Рис. 2. Економічна ефективність капіталізації власне капіталізованих економічних систем у короткотривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерел [2; 3]

Умовно можна виділити три різновиди власне капіталізованих економічних систем. Перший – це капіталізовані економічні системи з мініпозитивним (незначним) економічним ефектом (рис. 3).

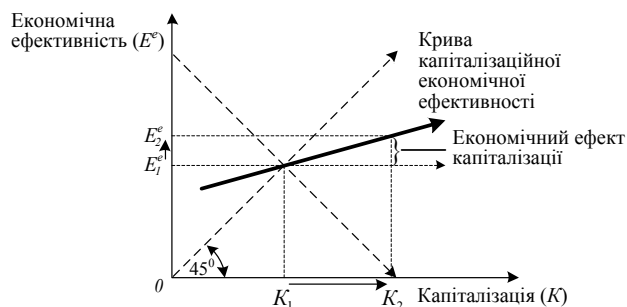

Рис. 3. Капіталізовані економічні системи з незначним позитивним економічним ефектом (мініпозитивним ефектом) (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерела [4]

Подальша капіталізація таких систем ще супроводжується формуванням «незначного» позитивного економічного ефекту (наприклад, ще незначно зростає відносний грошовий дохід). Однак такі системи вже поступово починають втрачати чутливість (еластичність) до зміни рівня капіталізації. Навіть відносно значна (рис. 3) капіталізація спричиняє вже досить незначний приріст рівня економічної ефективності (диференціальної економічної ефективності) (рис. 4, 5).

Нарешті, ще одним типом економічних систем є гіперкапіталізовані економічні системи. Загальною їх особливістю є те, що вони досить сильно реагують на зміну (зокрема, подальше посилення) рівня капіталізації, причому негативно (рис. 6). Подальше посилення рівня капіталізації таких систем є неба-

жаним в економічному плані, оскільки воно призводить до формування незначного негативного економічного ефекту. Такі економічні системи можна було б також кваліфікувати як капіталізовані системи зі значним (або навіть гіперзначним) негативним економічним ефектом.

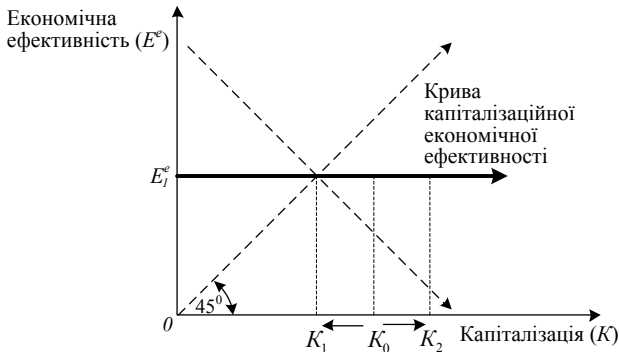

Рис. 4. Капіталізовані економічні системи з нульовим економічним ефектом (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерела [3]

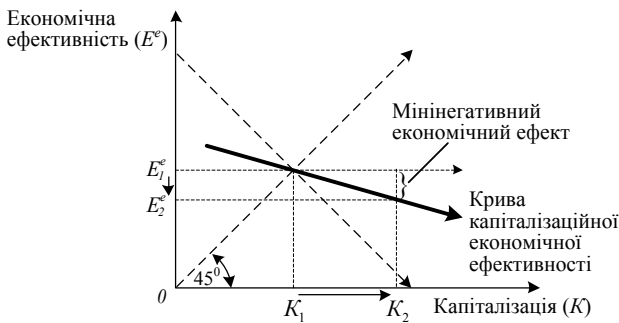

Рис. 5. Капіталізовані економічні системи з незначним негативним економічним ефектом (мінінегативним) (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерела [1]

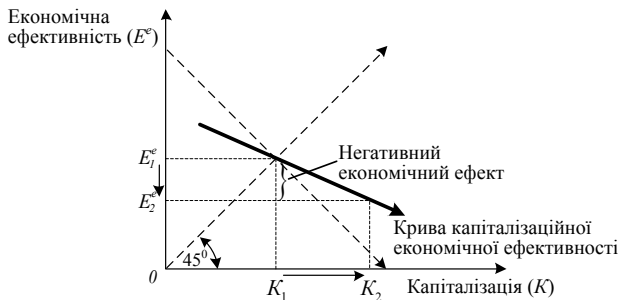

Рис. 6. Економічна ефективність капіталізації гіперкапіталізованих економічних систем у короткотривалому ринковому періоді (варіант чистої екстенсифікації)

Також можна виділити два різновиди гіперкапіталізованих економічних систем.

1) Гіперкапіталізовані економічні системи зі значним негативним економічним ефектом (рис. 7). У таких системах подальша капіталізація супроводжується формуванням значного негативного економічного ефекту. Отже, вони досить чутливі (негативно) до посилення капіталізації.

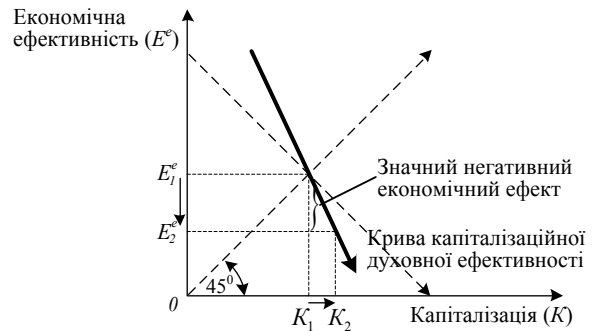

Рис. 7. Гіперкапіталізовані економічні системи зі значним негативним економічним ефектом (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерела [3]

2) Гіперкапіталізовані економічні системи з гіперзначним негативним економічним ефектом (рис. 8). У таких економічних системах навіть незначна подальша капіталізація супроводжується формуванням дуже значного негативного економічного ефекту, що вказує на те, що капіталізація таких систем недоцільна, тому політику капіталізації слід змінювати політикою декапіталізації (соціалізації). Якщо така переорієнтація економічної політики не проводиться, то подальша капіталізація може спричинити економічну деградацію певної економічної системи або її деформацію (рано чи пізно) в кримінальному напрямі. На нашу думку, основною причиною криміналізації економічних систем є надмірна капіталізація, тобто вона починає виявлятися тоді, коли процеси капіталізації переходять розумні межі. Такий перехід цих раціональних меж може відбутися дуже швидко, коли проводиться політика посилення капіталізації гіперкапіталізованих економічних систем. Навіть досить незначна подальша капіталізація може викликати криміналізацію економічних систем, спричинити їх «злоякісне» переродження.

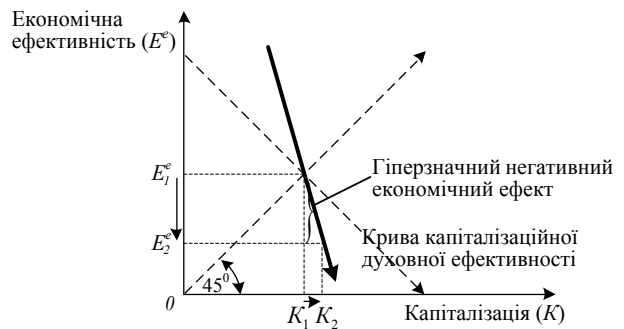

Рис. 8. Гіперкапіталізовані економічні системи з гіперзначним негативним економічним ефектом (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерела [4]

Кримінальні економічні системи високоєфективні в короткотривалому та особливо гіперкороткотривалому ринковому періоді, однак вони безперспективні в довготривалому та особливо гіпердовготривалому ринкових періодах, а також в соціальному та соціально-духовному відношенні. За своєю економічною природою вони споріднені з гіперкапіталізованими економічними системами. У певному відношенні це ідентичні еконо-

мічні системи, вони виступають як продукт розвитку та формування одна одної. Подальша капіталізація гіперкапіталізованих економічних систем спричиняє формування кримінальних систем, точніше трансформацію перших у другі, а з іншого боку, на основі кримінального капіталу тільки й можлива гіперкапіталізація.

Зауважимо, що кримінальні економічні системи як продукт надмірної капіталізації гіперкапіталізованих економічних систем виникають закономірно внаслідок підсвідомого прагнення підприємств уникнути значного чи навіть гіперзначного негативного економічного ефекту, що з об'єктивною необхідністю формується тоді, коли продовжується на практиці політика подальшої капіталізації і так уже гіперкапіталізованих економічних систем. Кримінальне переродження гіперкапіталізованих систем дійсно дає можливість ліквідувати цей значний (гіперзначний) негативний економічний ефект. Більше того, значний негативний економічний ефект, що виникає внаслідок надмірної капіталізації, дуже швидко (в найкоротший ринковий період) не тільки ліквідується в процесі криміналізації певних економічних систем, але й трансформується у значний (гіперзначний) позитивний економічний ефект. Усі кримінальні економічні системи характерні тим, що у короткотривалому (і особливо гіперкороткотривалому) ринковому періоді вони функціонують з дуже значним (гіперзначним) економічним ефектом. За своєю відносною величиною цей ефект може значно перевищувати позитивні ефекти від капіталізації слабо капіталізованих економічних систем. Однак у довготривалому та особливо гіпердовготривалому періоді економічна ефективність кримінальних економічних систем починає різко знижуватися. Якщо ж порівняти криві капіталізаційної та криміналізаційної економічної ефективності на інтервалі значного ринкового періоду (з короткотривалого періоду до гіпердовготривалого періоду), то можна зробити певні узагальнюючі висновки. По-перше, крива криміналізаційної економічної ефективності стрімкіша і пологіша, а її горизонтальна ділянка є дуже незначною; крива капіталізаційної економічної ефективності, навпаки, менш стрімка і менш полого з довгим горизонтальним відрізком. По-друге, перша є стиснутішою, а друга – розтягнутішою (рис. 9).

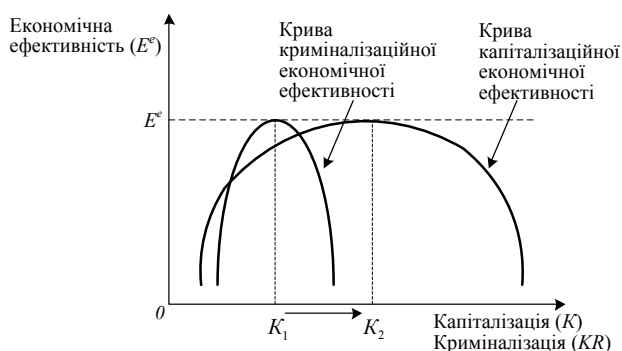

Рис. 9. Криві капіталізаційної та криміналізаційної економічної ефективності (варіант чистої екстенсифікації)

Джерело: складено на основі джерела [1]

Якщо порівнювати процеси капіталізації та криміналізації економічних систем з точки зору їх впливу на

рівень і динаміку економічної ефективності їх функціонування, можна зробити висновок, що капіталізовані системи стабільніші, ніж криміналізовані. Економічна ефективність останніх хоча і може різко зростати, проте так само стрімко вона за певних економічних умов може і знижуватися. У капіталізованих економічних системах і зростання, і зниження (на певному проміжку ринкового періоду) рівня економічної ефективності є пологішим і менш стрімким.

Зниження рівня економічної ефективності капіталізації економічних систем (незалежно від початкового рівня капіталізації) з об'єктивною необхідністю вимагає зміни орієнтації в розвитку та функціонуванні економічних систем, а саме політика їх капіталізації повинна змінюватися політикою декапіталізації (ресоціалізації). Однак цей перехід від надмірної капіталізації до ресоціалізації повинен бути відповідним чином політично підготовленим, що передбачає певну переорієнтацію масової економічної свідомості (економічного світогляду певних соціальних верств населення). Історія, на жаль, не знає правильного чи неправильного напрямку економічного розвитку, адже існує лише адекватний чи неадекватний для масової економічної свідомості, яка відображається в структурі політичного ринку. Політичний ринок такий, яким є масова економічна свідомість, а своєчасний вибір того чи іншого напрямку економічного розвитку обумовлюється не його вищою ефективністю, а відповідністю цієї масової економічної свідомості та його структури.

Як правило, необхідність у певній переорієнтації економічного розвитку (зміни, наприклад, політики капіталізації політикою декапіталізації, тобто ресоціалізації) усвідомлюється більшістю членів суспільства лише заднім числом, лише після того, як певні негативні ефекти розвитку певного процесу виявились у найвідчутнішій формі. Так, необхідність згортання процесів капіталізації на певному етапі їх розвитку може бути усвідомлена лише тоді, коли їх негативні ефекти виявились зі значною силою. Особливо важко усвідомлюються віддалені і дуже віддалені в часі наслідки розвитку певного економічного процесу. Так, капіталізація на сучасному етапі ринкової трансформації вітчизняної економіки сприймається масовою економічною свідомістю переважно позитивно, оскільки увага звертається переважно на позитивні її економічні ефекти в найближчому інтервалі часу (на поточний момент), її віддалені наслідки (на найближчу та віддаленішу перспективу) менше помітні, точніше, майже ніколи не помітні для пересічних членів суспільства з традиційною економічною свідомістю та традиційним економічним вихованням.

Висновки. Отже, власне капіталізовані системи по-різному реагують на їх подальшу капіталізацію залежно від ступеня їх вихідної капіталізації. Квазікапіталізовані системи реагують помірно позитивно або майже помірно позитивно на капіталізацію в короткотривалому ринковому періоді, власне капіталізовані реагують нейтрально або майже нейтрально (гіпопозитивно чи гіпонегативно), а гіперкапіталізовані – виключно негативно (від квазіпомірної негативної реакції до власне помірної чи гіперзначної). В останньому разі політику капіталізації слід змінювати політикою декапіталізації або ресоціалізації, інакше результативність функціонування економічних

систем почне різко знижуватись. Якщо не проводиться свідомо політика декапіталізації гіперкапіталізованих економічних систем, то вони обов'язково перероджуватимуться в кримінальні системи, внаслідок чого почне формуватися криміналізаційний ефект, на основі чого формується криміналізаційна економічна ефективність. Вплив криміналізації на економічний розвиток також буде різним, він переважно детермінується тривалістю ринкового періоду. В короткотривалому ринковому періоді формується значний позитивний криміналізаційний ефект, у довготривалому і гіпердовготривалому – значний негативний. Тобто наскільки кримінальні економічні системи вигідні (в суто економічному плані) в короткотривалому ринковому періоді, настільки вони не вигідні в довготривалому чи гіпердовготривалому періодах.

Перехід від політики посиленої капіталізації економічних систем до політики їх декапіталізації

(ресоціалізації) відбувається під впливом відповідних змін у політичному ринку суспільства, який змінює свою структуру під впливом відповідних змін у масовій економічній свідомості. Зміна масової економічної свідомості, яка починається після явного формування негативних ефектів капіталізації з певним проміжком часу, викликає таку саму зміну у структурі політичного ринку, тому демократична держава вимушена проводити переорієнтацію у своїй структурній політиці, а саме обмежувати надмірну капіталізацію і починати прямо зворотній процес, тобто декапіталізацію, або ресоціалізацію, національної економіки.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень цієї проблематики є вивчення соціально-економічних ефектів (наслідків) розвитку лібералізаційних процесів як похідних від капіталізаційних процесів в економіках перехідного типу.

Список використаних джерел:

1. Башнянин Г.І., Загорський В.С., Рехлецький Є.М. Ринкові економічні системи: проблеми структуризації, типологізації і становлення в перехідних економіках: соціально-економічні дослідження в перехідний період. Щорічник наук. праць. 1997. Вип. 2. С. 258–263.
2. Башнянин Г.І., Третяк Г.С., Хом'як М.С. Деретуляційна еластичність економічних систем: поняття, загальна формула, типи і види. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. Вип. 20.11. Львів: НЛТУ України, 2010. С. 81–90.
3. Башнянин Г.І., Турянський Ю.І., Дунас О.І. До питання негативної ефективності ринкової саморегуляції економічних систем. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. Вип. 23.7. Львів: НЛТУ України, 2013. С. 120–124.
4. Башнянин Г.І., Третяк Г.С., Буряк Н.Б. Ефективність макроекономічної деретуляції в гіпердовготривалому ринковому періоді. Економіка: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Вип. 262. Т. IX. Дніпропетровськ, Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. С. 2316–2324.
5. Башнянин Г.І., Турянський Ю.І., Юрків Н.Я. Капіталізація економічних систем: поняття, типи, ефективність. Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. Вип. 22.1. Львів: НЛТУУ, 2012. С. 148–154.
6. Долішній М.І., Копич І.М., Загорський В.С. Становлення і розвиток систем економічного оцінювання в перехідних економіках: проблеми природи, типологізації і класифікації. Економетричні методи і моделі в економіці: теорія і практика. Львів, 1998. Ч. 1. С. 8–20.
7. Економічні системи / за ред. Г.І. Башнянина. Т. 2. Львів: вид-во ЛКА, 2011. 496 с.
8. Горячук В.Ф. Системний аналіз процесу капіталізації економіки країни та визначення його як системи. Теорія та практика державного управління. 2010. № 1 (28). С. 270–278.
9. Кульчицький Я.В., Кульчицький Б.В. Порівняння економічних систем (проблеми методології). Львів: вид. центр імені І. Франка, 2007. 318 с.
10. Перехідна економіка: підручник / за ред. В.М. Гесця. Київ: Вища школа, 2003. 591 с.